HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

ואתני עלה איהו נמי עבד חד כיסא ואתני עלה רב אשי אמר אנא אתנויי נמי לא צריכנא דכל דקא אתי אדעתא דידי אתי ולמאן דבעינא יהיבנא ליה הנהו (א) בי תרי טבחי דעבדי עניינא בהדי הדדי דכל מאן דעביד ביומא דחבריה נקרעוה למשכיה אזל חד מנייהו עבד ביומא דחבריה קרעו למשכיה אתו לקמיה דרבא חייבינהו רבא לשלומי איתיביה רב יימר בר שלמיא לרבא ולהסיע על קיצתם לא אהדר ליה רבא אמר רב פפא שפיר עבד דלא אהדר ליה מידי [א]ה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לאו כל כמינייהו דמתנו ת"ר [ב]אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר [1]ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים א"ר אלעזר אע"פ שיש לו לאדם גזבר נאמן בתוך ביתו יצור וימנה שנאמר [2]ויצורו וימנו אמר רב הונא בודקין למזונות ואין בודקין לכסות א)אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא סברא אב"א סברא האי קא מבזי והאי לא קא מבזי אי בעית אימא קרא [3]הלא ב)פרוש לרעב לחמך בשי"ן כתיב פרוש והדר הב ליה והתם כתיב [3]כי תראה ערום וכסיתו כי תראה לאלתר ורב יהודה אמר [ג]בודקין לכסות ואין בודקין למזונות אי בעית אימא סברא ואי בעית אימא קרא אי בעית אימא סברא האי קמצערא ליה והאי לא קמצערא ליה אי בעית אימא קרא הכא כתיב הלא פרוס לרעב לחמך פרוס לאלתר וכדקרינן והתם כתיב כי תראה ערום וכסיתו כשיראה לך תניא כוותיה דרב יהודה אמר כסוני בודקין אחריו פרנסוני אין בודקין ג)תנן התם [ד]אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע סאין בסלע לן נותנין לו פרנסת לינה מאי פרנסת לינה אמר רב פפא [ה]פוריא ובי סדיא שבת נותנין לו מזון שלש סעודות תנא [ו]אם היה מחזיר על הפתחים אין נזקקין לו ההוא עניא דהוה מחזיר על הפתחים דאתא לקמיה דרב פפא לא מזדקיק ליה א"ל רב סמא בריה דרב ייבא לרב פפא אי מר לא מזדקיק ליה איניש אחרינא לא מזדקיק ליה לימות (ב) ליה והא תניא אם היה עני המחזיר על הפתחים אין נזקקין לו א"ל [ו]אין נזקקין לו למתנה מרובה אבל נזקקין לו למתנה מועטת אמר רב אסי [ז]לעולם אל ימנע אדם עצמו [מלתת] שלישית השקל בשנה שנא' [4]והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' מצוה אין כתיב כאן אלא מצות (סימן גדול מקדש משה) א"ר אלעזר [ח]גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר [5]והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם זכה הלא פרוש לרעב לחמך לא זכה ועניים מרודים תביא בית אמר להו רבא לבני מחוזא במטותא מנייכו עושו בהדי הדדי כי היכי דליהוי לכו שלמא במלכותא וא"ר אלעזר בזמן שבהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע ה)ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנא' [6]ונוגשיך צדקה אמר רבא האי מילתא אישתעי לי עולא

משגש

ואתני. מתנה עם הצבור לחלקם לכל הבא: **דכל דאתי.** לתת מעות לקופה: **עניינא.** תנאי: **למשכיה.** עור הבהמה: **לאו כל כמינייהו דמתנו.** אלא בפניו: **אין מחשבין.** לומר היכן נתתם מעות שגביתם: **שאין ראיה לדבר.** דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגיזברי הקדש הנותנים (ג) לבס לעושי המלאכה שהפועלים מרודין למלאכות הרבה לגודרין ולחוצבי האבן לכתפים ולחמרים ולקנות עצים ואבני מחצב וא"א לעמוד על החשבון כדאמרינן בעלמא (שבועות דף מה.) בעל הבית טרוד בפועליו הוא ואינשי: **יצור וימנה.** הכסף שהוא מוסר בידו ואע"פ שאינו בא עמו לחשבון לאחר מכאן יצור וימנה שנאמר ויצורו וימנו וגו' והדר ונתנו את הכסף המתוכן המנוי על ידי עושי המלאכה וגו': **בודקין למזונות.** אם בא עני ואמר פרנסוני בודקין שלא יהיה רמאי: **ואין בודקין לכסות.** בא ערום ואמר כסוני לוקחין כסות מיד: **פרוש.** דרוש וחקור תחלה: **לכשיראה לך.** שאינו רמאי: **מככר בפונדיון.** ככר הלקוח בפונדיון כשלוקחין ארבע סאין חטין בסלע ומגיע לפונדיון חצי קב שהסלע מ"ח פונדיונין וארבע סאין מ"ח חצאי קבין והחנוני שהוא טוחן ואופה ומוכר בשוק משתכר מחצה הרי שנותן ככר של רובע הקב בפונדיון: **לן.** בלילה: **פרנסת לינה.** צרכי לינה: **בי סדיא.** כר לתת מראשותיו: **אין נזקקין לו.** לתת מעות מן הקופה אחרי שלמד לחזור על הפתחים דיו בכך: **ולא אזדקיק ליה.** אפי' (ו) לפרנסה: **מעשה הצדקה.** טורח המעשים את חבריהם מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום: **זכה.** למזל טוב: **עניים מרודים.** זו ממשלת רומי (ז) שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכין: **מרודים.** קונפליי"ט בלע"ז כמו אריד בשיחי (תהלים נה): **עולא משגש ארחתיה דאימיה.** לרב ששת קרו ליה הכי עולל המשגש דרכי אמו שגרס (ד) להטותה מדרך שאר נשים כדלקמן:

משגש

ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. ראיה גמורה אינה דשאני התם שהיו צדיקים גמורים: **אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון כו'.** הככר עולה ששה ביצים דצא מהן מחצה לחנווני והוא מזון שתי סעודות כדתניא בפרק כילד משתתפין (עירובין דף פב:) וקשה לר"י דבפרק כל כתבי (שבת דף קיח. ושם) משמע שהוא רגילות דאיכא סעודה בהדיה דקאמר התם דכי אזיל מלווינא ליה סעודה בהדיה דכי אזיל לאו בריקן אזיל וא"כ למה נותנין לו שתי סעודות די לו בסעודה אחת[א] ההיא סעודה דאיכא בהדיה יאכל מיד וסעודה שנותנין לו עכשיו יוליכנו עמו ונראה לר"י דאין מחלקין תמחוי בלילה לפי שאין יכולין להבחין למי נתנו ולמי לא נתנו וכן משמע מדקאמר לן נותנים לו פרנסת לינה ומפרש דהיינו פוריא ובי סדיא אבל ככר אין נותנין לו ולכך נותנין לו ב' סעודות שיאכל אחת בלילה ואחת למחר (ה) דכי אזיל לאו בריקן אזיל[ב] וטעמא דבעינן שלא ילך ריקם דאינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו ולא יהא רעב כל כך אבל אין לפרש דהטעם שמא לא יגיע בין היהודים ויהא לו מה לאכול דאי חיישינן להכי היה ליתן לו שלש סעודות כי גם בלילה לא יתנו אף כשיגיע בין היהודים שאין מחלקין תמחוי בלילה ואין לומר דלעולם מחלקין ולכך נותנין שתים דחיישינן שמא לא יגיע בין היהודים שתי פעמים אי נמי לא חיישינן אלא לפעם אחת והשניה נותנין לו כדי שיהא לו פת בסלו דאם כן היכי קאמר התם דמלוינן ליה סעודה אחת בהדיה ואם יש לחוש שמא לא יגיע בין היהודים היה לו ליתן שתים לכך נראה כדפרישית: **שבת** נותנין לו מזון שלש סעודות. פירוש בשבת בצהרים[ג] (ו) אותן שתי סעודות שנתן לו אתמול בערב שבת אכל ליל שבת ושבת שחרית ושלש סעודות שנותנים לו בשבת יאכל אחת בשבת בסעודה שלישית ואחת למוצאי שבת ושלישית ישאר לו למחר בדרך שלא ילך ריקם ואין להאריך וקשה לרשב"א הא דתנן במסכת פאה (פ"ח מ"ז) ומייתי לה בפרק כל כתבי (שבת דף קיח. ושם) מי שיש לו מזון שתי סעודות בביתו לא יטול מן התמחוי ואמאי הא אחד יאכל מיד ואחד בלילה וא"כ כי אזיל ריקם אזיל וצריך לפרש דמזון שתי סעודות דקאמר היינו בלא אותה שיש לו לאכול מיד וא"ת שבת אמאי נותנין לו שלש סעודות והא הך מתני' ר"ע היא דקתני רישא כל מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה ופריך בפרק כל כתבי הקדש (שם) מני אי רבנן חמיסר הויין אי רבי חדקא שיתסר הויין ומשני הא מני ר"ע היא דאמר עשה שבתך חול ונראה לרשב"א דבשביל סעודת שבת אין לו להתחיל וליטול אבל בשכבר צריך ליטול[ד] נוטל גם כדי לסעודת שבת: **לא** אזדקיק ליה. רב פפא גבאי היה ולא נתן לו מן הקופה כדתניא אין נותנין לו מן הקופה כיון שמחזר על הפתחים וא"ל רב סמא אי מר לא אזדקיק ליה לתת לו מן הקופה (ז) היינו כדי סעודה כ"ש שגם אחרים לא יתנו לו ומסיק הא דתניא אין נזקקין לו מן הקופה היינו כדי סעודה אבל דבר מועט יתנו לו: **שנאמר** והעמדנו עלינו מצות. ואע"ג דהאי קרא גבי בית אלהינו כתיב דהיינו בדק הבית כ"ש צדקה:

מנין

מסורת הש"ס

א) [ברכות ד: וש"נ], ב) בכל הספרים מדויקים כתיב פרוש ולכאורה היא פליאה וצריכין לייסב ע"פ מ"ש תוס' שבת נה: ד"ה מעבירים כתיב ועיין במהרש"א בח"א שעמד על פליאה זו ונכנס לשנות בדוחק בשינוי הגירסא קצת שלא במקומו ד"ה הלא פרוש בשי"ן כתיב], ג) פאה פ"ח מ"ז שבת קיח., ד) [תוספ' פאה פ"ד], ה) נ"א אמר מר עוקבא כו', ו) ס"א לפרוסה. רש"ל, ז) בס"א: זו הרשות,

תורה אור השלם

1 וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת הַכֶּסֶף עַל יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים: מלכים ב יב טז

2 וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית יְיָ: מלכים ב יב יא

3 הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם: ישעיהו נח ז

4 וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ מִצְוֹת לָתֵת עָלֵינוּ שְׁלִשִׁית הַשֶּׁקֶל בַּשָּׁנָה לַעֲבֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: נחמיה י לג

5 וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שָׁלוֹם וַעֲבֹדַת הַצְּדָקָה הַשְׁקֵט וָבֶטַח עַד עוֹלָם: ישעיהו לב יז

6 תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה: ישעיהו ס יז

הגהות הב"ח

(א) גמ' הנהו טבחי כצ"ל ותיבת בי תרי נמחק: (ב) שם לימות אמר ליה והא תניא אם היה: (ג) רש"י ד"ה שאין ראיה וכו' הנותנים לעושי המלאכה כצ"ל ותיבת לבס נמחק: (ד) ד"ה עולא וכו' שגרס לה להטות וכו' נשים להתבזות כדלקמן: (ה) תוס' ד"ה אין פוחתין וכו' ואחת למחר כשילך דכי אזיל לאו: (ו) ד"ה שבת וכו' בצהרים כי אותן: (ז) ד"ה לא וכו' לתת לו מן הקופה כ"ש שגם אחרים כצ"ל ותיבות היינו כדי סעודה נמחק:

מוסף רש"י

לעני העובר ממקום למקום. שאינו לן בלילה אצלם (שבת קיח.). **מככר.** הלקוח, **בפונדיון מארבע סאין בסלע.** כשהשער ד' סאין בסלע, והפונדיון אחד מי"ב בדינר, דהוא אחד ממ"ח בסלע ושיערו לו חכמים ככר זו לשתי סעודות היום והלילה (שם).

מוסף תוספות

א. עד הלילה שיתנו פרנסת לינה. תוספות הרא"ש שבת קיח. ב. לכך נותנין לו שנים שיאכל אחת מיד ואחת בלילה במקום שיהיה ואחת להוליך עמו למחר. תוס' שבת קיח. ג. דכשבא בע"ש לעת האוכל נותנים לו מזון ב' סעודות כמו בשאר ימים ואם בא לשבות שם מוסיפים לו עוד ג' סעודות. תוס' שבת קיח. ד. שאין לו מה לאכול. תוס' הרא"ש שבת שם.

עין משפט
נר מצוה

עט א מיי' פי"ד מהל' מכירה הלכה יא סמג לאוין קע טוש"ע ח"מ סי' רלא סעיף כח וטוש"ע י"ד סי' רנו סעיף ד:

פ ב מיי' פ"ט מהלכות מתנות עניים הל' יא סמג עשין קסב טוש"ע י"ד סי' רנז סעיף ב:

פא ג מיי' שם פ"ז הל' ו סמג שם טוש"ע י"ד סי' רנא סעיף י:

פב ד ה מיי' שם הל' ח סמג שם טוש"ע י"ד סי' רנ סעיף ד:

פג ו מיי' שם הל' ז טוש"ע שם סעיף ג:

פד ז מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע י"ד סי' רמט סעיף ב:

פה ח מיי' שם פ"י הל' ו סמג עשין קסב טוש"ע שם סעיף ה:

לעזי רש"י

קונפליינ"ט. יללה.

רבינו גרשום

ואתני. אם יצטרכו לעניי העיר שיהיו לעניי העיר ואם לאו שיותירו על עניי העיר שיהיו לעניי כל אדם: דכל דאתי למיתן צדקה אדעתא דידי אתיא. כל מי שנותן לי על דעת כן נותן לי שאני אתנן לכל עני שארצה משום דרב אשי היה אדם גדול והיה יודע מה הוא עושה: [הנהו בי תרי טבחי]. התנו ביניהן שכל א' מהן ישחוט ביומו: קרעוה למשכיה. דחיותא: וחייביה רבא לשלם. דמי העור שקרע: ולהסיע על קיצתן. והלא רשאין לקנוס כל מי שעבר על תנאן: הני מילי. דיכולין להתנות ולהסיע על קיצתן: היכא דליכא אדם חשוב. להתנות לפניו: אבל אי איכא אדם חשוב. ולא אתנו קמיה לאו תנאיהו תנאה ואיכא דאמר היכא דליכא אדם חשוב עביד איניש דינא לנפשיה אבל אי איכא אדם חשוב נקיט ליה בדינא קמיה: אין מחשבין בצדקה עם הגבאין. מה גבו ומה נתנו דאין צריך לחשדן: אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר. גבי גבאי צדקה זכר לדבר ממקדש שנא' (מ"ב כב) אך לא יחשב וגו' אבל גבי גזברין של הקדש הוי ראיה גמורה: יצור. בעה"ב בקשר ובחותם וימנה דכתיב ויצורו וימנו כלומר אע"ג דהגזברין היו נאמנין אף על פי כן הגזברין עצמן היו צרין ומונין: בודקין למזונות. שאם אמר עני תנו לי מזונות בודקין אחריו קודם שיתנו לו אם רמאי הוא שאין צריך אם לאו: ואין בודקין לכסות. שאם בא עני ערום ואמר כסוני אין בודקין אחריו אלא נותנין מיד: פרוש כתיב. כלומר צריך אתה לידע בפירוש אם צריך ואם לאו: (פרוש) [פרוס]. לאלתר (פרוש) [פרוס] הלחם ותן לו: לכשיראה לך. שהוא צריך כשתבדוק אחריו: העובר ממקום למקום. שאין לן אלא דרך עברה עובר: ככר בפונדיון. ככר שקונין פונדיון כשנותנין ד' סאין בסלע דהוי ככר של חצי קב כיצד בסלע הם מ"ח פונדיונות דסלע ד' דינר ודינר שש מעות ומעה ב' פונדיונות נמצא מ"ח פונדיונות בסלע וכיצד הוי חצי קב בפונדיון דחצי קב אחד ממ"ח בד' [סאין] דסאה ו' קבים נמצא כ"ד קבין שהם מ"ח חצאי קבין בסלע שהוא מ"ח פונדיונות ושיערו חכמים דבהם אית ליה ב' סעודות א' לכאן וא' קודם שיגיע לישוב: פוריא ובי סדיא. כר וכסת: אין נזקקין לתת לו מכיס של צדקה. דהואיל ומחסר על הפתח הכל נותנין לו וא"צ ליטול מכיס של צדקה: משליש שקל. בצדקה: לעבודת אלהינו. דהיינו צדקה: מצות. הרבה משמע: א) ועבודת [הצדקה] מעשה הוא: עכשיו באין וכו'. ודאי יתן או לעובדי כוכבים או לצדקה. אם זכה הלא פרוש לרעב שיתנהו לעניים אם לא זכה ליתנהו לעניים אעפ"כ יתן לעובדי כוכבים בשביל שהיה חייב לעניים. באים [עניים] מרודים כלומר עובדי כוכבים הרודים לביתו ונטלוהו בזרוע: ונוגשיך צדקה. מה שתתן לנוגשיך: עולא. עלם אחד כמו עול [ימים] לא היה שמו עולא אלא (אחד בלי) [אחדוי]:

א) [רבינו מפרש דגדול המעשה נלמד מסיפא דקרא דכתיב ועבודת הצדקה וגו' ודלא כפירש"י]: